

א. אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים יפים לדיו ושמן זית מן המובחר — בין לענין גיבול (— לישת השחרורית בשמן), בין לענין עישון (— יצירת השחרורית ע"י שרפת שמן). כן שנה רב שמואל בר זוטרי. ואילו רב שמואל בר זוטרא שנה לענין עישון בלבד. (ומשמע שחולק על גיבול. כן מבואר בהגהות רא"מ הורביץ).

אמר רב הונא: כל השרפים יפים לדיו ושרף קטף (הוא ה'צרי'. תרגום בראשית לו, כה; כריתות ו. והוא עץ האפרסמון. עפ"י גמרא להלן כה-כו; הערוך) — יפה מכולם.

ב. על כל מצוות מדרבנן מברכים 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו' [אם מלא תסור... (רב אויא)]. אם משאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. (רב נחמיה).

במסכת סוכה (מו) מבואר שאין הדבר מוסכם על דעת הכל, ולדעת רבי יהושע בן לוי אין מברכים על מצוות דרבנן (עפ"י אבי עזרי (קמא) ברכות יא, ג).

אבל על הפרשת דמאי אין מברכים [ולכך אפשר להפרישו כשהוא ערום]. אביי פירש הטעם, לפי שמצוה מדבריהם שהיא מחמת הספק אין מברכים עליה. ושונה יום טוב שני של גלויות שתקנו בו ברכות כביום טוב ראשון כדי שלא יזלזלו בו. ורבא פרש שעל דמאי אין מברכים לפי שהרי עמי הארץ מעשרים, (ואפילו 'ספק' אין כאן אלא חומרא בעלמא).

ג. מנין שחוששים לחשד, שנינו: אמר רבי שמעון: בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו, כלומר בשעת גמר קציר השדה דוקא — מפני גזל עניים [שלא יראה שעה פנויה ויאמר לקרובו עני הרי זו פאה] ומפני ביטול עניים [שלא יהו עניים יושבים ומשמרים עכשיו מניח בעה"ב פאה] ומפני חשד [שלא יהו עוברים ושבים ואומרים תבא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו] ומשום בל תכלה. [פירש רבא: מפני הרמאים העוברים על לא תכלה ואומרים כבר הנתנוה]. [וכן למדו מן הכתוב והייתם נקים מה' ומישראל, שאסור לו לאדם להביא עצמו לידי חשד. עפ"י משנה שקלים ג, ב. ומסתבר שזהו איסור תורה. עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד פב. וכן צדד בשו"ת מים עמוקים ע. וע' תקנת השבין עמ' 131].

ד. אמר רבא: האוהב את החכמים — יהיו לו בנים חכמים. המכבד חכמים (גרסת הגר"א: הירא מהחכמים) — יהו לו חתנים חכמים. הירא מהחכמים (הגר"א: המכבד חכמים) — הוא עצמו יהא תלמיד חכמים. ואם אינו בר הכי — יהיו דבריו נשמעים כתלמיד חכם.

דף כד

לד. האם מזכירים את הדברים דלהלן, והיכן, ומה הדין כשלא הזכיר?

- א. הזכרת חנוכה בתפלה ובברכת המזון.
- ב. הזכרת חנוכה במוספין.
- ג. הזכרת ימים שיש בהם קרבן מוסף, כגון ראש חדש וחולו של מועד — בתפלה ובברכת המזון.
- ד. הזכרת ימים שאין בהם קרבן מוסף, כגון שני וחמשי של תעניות, מעמדות — בתפלה ובברכת המזון.
- ה. הזכרת ראש חדש בברכות הפטרה בשבת.
- ו. הזכרת יום טוב בברכות הפטרה במנחה של שבת.

- ז. הזכרת שבת בתפלת נעילה ביום הכפורים.
- ח. הזכרת יום טוב בברכה מעין שבע שביליל שבת.
- א. מזכירים ענין חנוכה ופורים בתפילה, בשחרית מנחה וערבית, בברכת ההודאה — שכן עיקר ענין חנוכה תקנוהו חכמים בהלל ובהודאה.
- ואם שכח — אין מחזירים אותו, כדין כל הימים שאין בהם קרבן מוסף, כדלהלן (רי"ף ועוד). אבל בברכת המזון אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב: אינו (צריך) להזכיר. ואם בא להזכיר — מזכיר בהודאה. (ושונה ברכת המזון מתפלה, כי אין בה פרסומי ניסא כמו בתפלה שהיא בצבור. תוס' ועוד, שתפלה היא קבועה ומוכרחת בכל יום, משא"כ ברכת המזון, הלא יכול שלא לאכול פת בחנוכה. רבנו יהונתן; רא"מ הרביק, ע"ש. ואפשר שלכך לא הסתפקו בפורים, כי בפורים חייב לאכול פת. וע' טעם אחר ב'חשק שלמה').
- א. כתבו הפוסקים שיש להזכיר חנוכה בברכת המזון. (ואפשר שכן יש לדייק מהברייתא, שדוקא בתעניות ובמעמדות אין הזכרה בברהמ"ז, הא ימים אחרים שאין בהם מוסף, כחנוכה ופורים — צריך להזכיר. עפ"י הרא"ש). ולדעת רב אחא והרי"ף, אין צריך להזכיר. (ע' שו"ת הרשב"א ח"ז תקלב). ואף הפוסקים שכתבו להזכיר — אינו אלא ממנהג ולא חובה מן הדין, ולכך בברכת מעין שלש אין מזכירים כלל של חנוכה ופורים. (עפ"י בהגר"א רה"ב).
- ב. אם לא הזכיר עד שגמר ברכת 'נודה' — אינו חוזר. (וכ"ה בתוספתא). ודעת המרדכי שחוזר, מאחר וקיבלה עליה כחובה, ואולם אין הלכה כדבריו. ואם נזכר קודם שגמר ברכת המזון, יאמרנו ב'הרחמן' שבסוף (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"ז תקלב; או"ח תרפב; א; תרומת הדשן לח).
- ג. שבת חנוכה, הזכיר בברכת המזון 'על הנסים' ושכה 'רצה', כשהוא חוזר ומברך כתב המגן-אברהם (קפה סקי"ג) שבפעם שניה לא יזכיר 'על הנסים', כיון שהזכרת חנוכה בברכת המזון אינה חובה. ובאבני-נזר (או"ח תקוד, תמה על דבריו).
- ב. רב הונא ורב יהודה אמרו שאין מזכיר של חנוכה במוספים. ואילו רב נחמן ורבי יוחנן אמרו: מזכיר. והסיקו הלכה כמותם, שכל תפלות היום שוים לענין הזכרת דבר היום.
- ג. תני ר' אושעיא: ראש חדש וחולו של מועד — מזכיר מעין המאורע בתפלה בברכת העבודה, (שהיא תפלה להשיב ישראל לירושלים ולהשבת העבודה. עפ"י רש"י ותוס'). ואם לא אמר — מחזירים אותו. (מלבד בערבית של ראש חדש. וראה עוד בפרטי דיני חזרה — בברכות כט-ל). [וברייתא זו כדעת רב שאמר מזכירים ראש חדש בברכת המזון, ודלא כר' חנינא. ופסק ר' זירא כרב, מחמת הברייתא]. ומזכיר מעין המאורע בברכת המזון, ב'בונה ירושלים'. (ואם לא אמר אין מחזירים אותו. וראה עוד בברכות מט).
- ד. שני וחמשי של תעניות, ומעמדות (— שהיו מתענים ארבעה ימים בשבת, ומזכירים 'עננו' כבתענית) — מזכירים מעין המאורע בשלש התפילות ב'שומע תפלה'. ואם לא אמר — אין מחזירים אותו.
- א. כתבו הגאונים שאין אנו רגילים להזכיר בערבית, ואפילו בשחרית, שמא יארע לו אונס ויטעום, ונמצא שקרן בתפילתו. וכן הוא מנהג אשכנז. ויש חולקים. ומנהג ספרד לומר 'עננו' גם בשחרית. ומנהג תימן לאמרו גם בערב של ליל התענית, כדינא דגמרא.
- ב. נזכר שלא אמר מעין המאורע, ועדיין לא עקר רגליו — אומרו בתחנונים שבסוף התפלה (טשו"ע תקסה, ב; שו"ת מהר"ל יב, ועע"ש).

בימים אלו אין הזכרה בברכת המזון (של ליל התענית, שאוכלים בו).

ה. אמר רב גידל אמר רב: ראש חדש שחל להיות בשבת, המפטיר בנביא אין צריך להזכיר של ראש חדש, שאילמלא שבת אין נביא בראש חדש.

א. מרש"י משמע שלמסקנת הסוגיא נדחו דברי רב גידל. וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם, שמזכיר של ראש חדש. ולזה הסכים הרמב"ן וכתב שכן דעת הר"ח ורב האי והסכימו לכך כל הגאונים. ואולם ר"י ורבנו תם והר"ה כתבו שלא נדחו דברי רב גידל בזה, והביאו שהמנהג שלא להזכיר.

ורבנו יונה פסק כדברי הרי"ף אלא שכתב שאף לפי דעה זו אינו חותם בשל ראש חדש, כשם שבתפילות אינו חותם בראש חדש, אלא רק מזכיר באמצע הברכה, 'על התורה ועל העבודה ועל יום השבת (המנוחה) הזה ויום ראש החדש הזה...'. (וכן דעת הרשב"א, ומובא גם בתשב"ץ ח"ג רפב, ע"ש).

כתב הרשב"א, שגם לדעת האומר 'אין מזכיר' — אם בא להזכיר מזכיר. וכתב השו"ע (רפד, ב) שהמנהג כסברה ראשונה, שאין מזכירים כלל ראש-חדש בברכות הפטרה.

ב. שבת חול המועד, בברכת הפטרה אינו מזכיר את המועד, שהרי אין הפטרה באה אלא בשביל השבת. ואולם כתבו אחרונים שזה דוקא בפסח אבל בסוכות — מזכיר בחתימה 'מקדש השבת וישראל והזמנים', לפי שכל יום מימי החג הוא כמועד בפני עצמו, כי חלוקים הימים בקרבנותיהם (עפ"י פרי מגדים סוס"י תצ, ומובא במשנ"ב). ודעת הגר"א (מובא ב'מעשה רב') שלא לומר אלא 'מקדש השבת'.

יש צד לומר שגם לדעת הראשונים שמזכיר של ראש חדש, בשבת חול המועד אינו מזכיר יום טוב, וכן בשבת גנוכה — כי רק בר"ח היה טעם מסוים להזכיר, כדי לפרסם שהוקבע החדש בזמנו (עפ"י 'אור שמח' תפלה יב, טו).

ע"ע מקורות בענין זה, ב'מנהגי ישראל' ח"א פרק טו.

ו. אמר רב אחדבוי אמר רב מתנה אמר רב: יום טוב שחל להיות בשבת, המפטיר בנביא במנחה בשבת (כפי מנהגם עד שגזרו הפרסיים גזרה. רש"י עפ"י תשובה ג. והיו קוראים בכתובים, ומה שאמרו 'בנביא' לאו דוקא. תוס'), אין צריך להזכיר של יום טוב, שאלמלא שבת אין נביא במנחה ביו"ט. ואולם הסיקו שאין הלכה כן אלא מזכיר.

ז. הסיקו הלכה כרבי יהושע בן לוי [ודלא כשיטת תלמידי דרב בשם רב] שיום הכפורים שחל להיות בשבת, המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת, ואעפ"י שאין תפלת נעילה בשאר שבתות — יום הוא שנתחייב בארבע תפלות.

א. לא הזכיר של שבת בתפלת נעילה — מחזירים אותו. עפ"י מגן אברהם ומשנ"ב — תרכג, ג. ואולם מדברי הט"ז (קפח סק"ה) שנראה שנקט לעיקר שאין מחזירים אותו. וע"ע אג"מ או"ה ח"ב ה.

ב. המפטיר במנחה ביוהכ"פ שחל בשבת — כתב הרשב"א שמזכיר של שבת, וגם חותם בשל שבת. (וכ"ה בתשב"ץ ח"ג רפב). וכן פסק השלחן-ערוך (תרכב, ב). ואולם מנהג האשכנזים (כמ"ש

הרמ"א שם, שאין אומרים במנחה 'על התורה ועל העבודה' כלל, בין כשחל בחול בין כשחל בשבת.

ת. אמר רבא: יום טוב שחל להיות בשבת, שליה-צבור היורד לפני התיבה ערבית, אין צריך להזכיר של יום טוב, שאילמלא שבת אין ש"ץ יורד ערבית ביו"ט. [ופירשו, כי באמת גם בשבת אין צריך לירד מעיקר הדין אלא שתקנו חכמים משום סכנת המאחרים לבוא, שלא יישארו יחידים בבתי כנסיות שלהם, שהיו מחוץ ליישוב, וכיון שלא נתקנה הברכה בשביל חובת היום אלא בשביל הסכנה, לכן לא מזכירים יום טוב].

ל. מה טעם אין לשרוף קדשים ביום טוב? וכן תרומה טמאה?

אף על פי ששריפת קדשים שנפסלו מצות עשה היא, אין שורפים אותם ביום טוב, ואין אומרים יבוא 'עשה' וידחה 'לא-תעשה'. וכמה טעמים נאמרו בדבר: ולא תותירו ממנו עד בקר, והגתר ממנו עד בקר באש תשרפו — בא הכתוב ליתן בוקר שני לשריפתו (תנא דבי חזקיה); עלת שבת בשבתו — ולא עולת חול בשבת או ביו"ט. (פירשו בתוס', מכך שצריך לימוד [לרבי עקיבא] על חלבי שבת שקרבים ביו"ט, משמע שעולת חול אסורה ביו"ט), ואם הקטרת קדשים אסורה ביו"ט כל שכן שרפת קדשים פסולים. (אביי, כפרש"י); הוא לבדו יעשה לכם — ולא מילה שלא בזמנה (רבא), ואף שריפת קדשים כיון שאין קבוע לה זמן, אינה דוחה יו"ט; יום טוב — 'עשה' (שבתון) ו'לא-תעשה' (כל מלאכת עבודה לא תעשו), ואין עשה דוחה ל"ת ועשה רב אשי'.

תרומה טמאה דינה בשרפה.

ומשמע מרש"י (ללשון אחת) שאין מצות עשה בשרפתה אלא מדרבנן. והתוס' צדדו ששריפת תרומה טמאה מדאורייתא. וכן צידד הרמב"ן עפ"י הירושלמי. וכ"כ הריטב"א. ודנו המפרשים בשיטת רש"י אם שריפה דוקא או שאר ביעורים. וברש"י להלן (קכו:): מבואר שתרומה טמאה נותן לפני בהמת כהן וזו היא ביעורה, ואסור לעשות כן ביו"ט ובשבת [וע' גם ברש"י פסחים מו. וביצה כז: ובתורי"ד וריא"ז שם. וע"ע רש"י פסחים יג. ד"ה טהורות]. ודעת הרמב"ן (קכו:): ותלמידו רבי דוד בונפיד (בפסחים לב.). וכ"ד התוס' (בביצה כז: ועתוס' שנין פסחים מו.). והר"ן (פסחים מו. — כהבנת מהרש"ל ולא כמהרש"א. ואולם הר"ן בביצה כז העתיק כרש"י), שאין להאכיל תרומה טמאה לכלבים. וע"ע בשו"ת חת"ס או"ח קנא; חזו"א או"ח קכד, לסוף דף לג).

ואף על פי שיכול ליהנות ממנה הכהן תוך כדי שריפתה — אין שורפים אותה ביום טוב, כדין קדשים. אם משום שעיקר השריפה באה למצוה, ואילו הנאת האדם באה באגב, ועל כן לא הותרה ביום טוב (ריב"א). ומבואר בפשטות דבריו שהוא מדאורייתא. כמו שנקטו המפרשים. וכן דייק באבי עזרי בדעת הרמב"ם. ואילו רא"מ הורביץ כתב להוכיח מהגמרא שהוא איסור דרבנן, ואפשר שדעתו כן אף לפי שיטת ריב"א, כי מדאורייתא נחשב עכ"פ צורך קצת שהרי נהנה. אך פשטות דברי התוס' אין מורים כן) אם משום גזרת תרומה אטו קדשים (ר"י. וע"ע ברש"י ביצה כז: שו"ת משיב דבר ח"א לה, דף כג ע"ד; בית זבול ח"א יד,ז; אגרות משה או"ח ח"ד עמ' נח"נט).